

SURİYE’NİN SON OSMANLI VALİSİ TAHSİN (UZER) BEY’İN SURİYE VALİLİĞİ VE MUSTAFA KEMAL PAŞA İLE BURADAKİ ÇALIŞMALARI

Mustafa ŞAHİN*

Cemile ŞAHİN**

Özet

Tahsin (UZER) Bey, Suriye Valiliği'ne 12 Eylül 1916'da başlamış, 10 Haziran 1918'de istifa etmiştir. 21 Eylül 1918'de yeniden Suriye Valiliği'ne atanmış, ancak görevine başlayamadan Suriye'nin kaybedilmesi üzerine 30 Ekim 1918'de Aydın Valiliği'ne tayin edilmiştir. Tahsin Bey Suriye'de iken Birinci Dünya Savaşı devam etmektedir. Bu sebepten Askeri erkan ile yan yana çalışmış, Dördüncü Ordu'nun işe ve yakacak tedariki ile uğraşmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Suriye Valisi Tahsin Bey ile birincisi 17 Şubat 1917'de 7'nci Ordu Komutanlığı'na atanması ile ikincisi 7 Ağustos 1918'de Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'na atanması ile olmak üzere- Suriye'de iki defa birlikte görev yapmışlardır. Mustafa Kemal Paşa ile Tahsin Bey çoğu zaman Ordu Karargâhı ve valilikte bir araya gelmişler, memleketin içinde bulunduğu problemler üzerinde fikir alışverişinde bulunmuşlardır. Tahsin Bey ile birlikte İngilizlerle ve bedevilerle mücadele etmişler, hatta Osmanlı Hükümeti'nde yer almak için bir girişimde dahi bulunmuşlardır.

Merkezi Şam'da bulunan Suriye Vilayeti'nin boşaltılması üzerine Mustafa Kemal Paşa ve Tahsin Bey Halep Vilayeti'ne gelmişlerdir. Tahsin Bey, Hükümet'in çağrısı üzerine 23 Ekim 1918'de Halep'ten ayrılmıştır. Yıldırım Orduları Komutanı Mustafa Kemal Paşa ise 26 Ekim 1918'de Halep'ten çekilmiş, 26 Ekim 1918'de Katma Muharebesini kazanarak 28 Ekim 1918'de Kilis'e gelerek, Kilis'te Milli direnişi başlatmış ve müteakiben Anadolu'nun kuzeyine Adana'ya doğru hareket ederek Kilis'ten ayrılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Suriye Valisi, Tahsin Uzer, Birinci Dünya Savaşı, Katma Muharebesi, Kilis.

* Dr. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Per.Bnb., Kilis As.Ş.Bşk.lığı, 79000 Kilis, msahin44m@yahoo.com

** Dr. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, MEB. Uzman Öğretmen, Kilis Mehmet Uluğ Can İlköğretim Okulu, 79000 Kilis, drcemilesahin@yahoo.com

THE LAST OTTOMAN GOVERNOR OF SYRIA, TAHSİN BEY'S (UZER) GOVERNORSHIP AND STRUGGLE WITH MUSTAFA KEMAL PASHA IN THIS GROUND

Abstract

Tahsin Bey became Syrian Governor on the 12th of September, 1916 and resigned on the 18th of June, 1918. He was assigned as Syrian Governor again on 21st of September, 1918. Before he started his mission there, Syria had been lost, so he was assigned as Aydın Governor on the 30th of October, 1918. When Tahsin Bey was in Syria, the World War 1 was going on. For this reason he worked with the army forces. He dealt with the food and fuel supply for the 4th Army forces. Mustafa Kemal Pasha and Tahsin Bey realized their duties together two times - first one was on 17th February 1917 with his assignment to the 7th Army force and second was on 7th August 918 to the Lightning Army Group forces. Most of the times, Mustafa Kemal Pasha and Tahsin Bey met at the Headquarters and in the Government Building and they discussed the issues about the situation which the country was in. They struggled against the English and Bedouin troops and they even made on effort to take part in Ottoman Government.

Once Syrian province was emptied Mustafa Kemal and Tahsin Bey arrived in Aleppo Province. Tahsin Bey, upon the call from the government, left Aleppo on the 23rd of October, 1918. Lightning Army Group Commander Mustafa Kemal withdrew from Aleppo on the 23th of October, 1918 and by winnin Katma Battle on the 26th of October, 1918 he arrived in Kilis on the 28th of October. After that he started the Turkish National Movement and then he left Kilis by moving to Adana- the North of Anatolia.

Keywords: *Syrian Governor, Tahsin Uzer, World War 1, Katma Battle, Kilis.*

Giriş

Tahsin (Uzer) Bey, yakın tarihimizin değerli ve ender şahsiyetlerinden birisidir.

Tahsin Bey, 29 Ağustos 1877'de Selanik'te Hacı İbrahim Efendi ve Hatice Hanım'ın oğlu olarak dünyaya gelmiştir. 23 Eylül 1897'de Mülkiye Mektebi'nden mezun olmuş, henüz 19 yaşında iken Pürsiçan Nahiye Müdürlüğü'ne atanmıştır.

Sırasıyla, Pürsiçan, Çiç, ikinci defa Pürsiçan, Ağustos nahiyeleri müdürlüklerinde bulunduktan sonra sırasıyla; Yenicevardar Kaymakam Vekilliği, Razlık, Gevgili, Florina, Kesendire ve Selanik Merkez kaymakamlıklarında bulunmuştur. 1910'da atandığı Drama Mutasarrıflığı görevinden 1912'de azledilmiş, yine aynı yıl Beyoğlu Mutasarrıflığı'na tayin edilmiştir. Bursa Vali Vekilliği'nde bulunan Tahsin Bey, 1913'de

Van Valiliği'ne tayin edilmiştir. Ardından tayin edildiği Erzurum Valiliği'nde, 3'üncü Ordu'nun iâşe hizmetini yürütmüş bu dönemde Ermeni tehcirinde Ermenilere oldukça insancıl muameleler yapmıştır.

Daha sonra merkezi Şam'da olan Suriye Valiliği'ne tayin edilen Tahsin Bey, 1918 yılında Aydın Valiliği'ne atanmış, aynı yıl valilikten azledilmiştir.

1919'da Osmanlı Meclisi Meb'usanı'na İzmir Milletvekili olarak seçilmiştir. 1920'de Malta'ya sürgüne gönderilen Tahsin Bey, Malta dönüşünde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Birinci Dönem İzmir Milletvekili olarak girmiştir. İkinci Dönem'de Ardahan, Üçüncü Dönem'de Erzurum, Dördüncü Dönem'de Konya, Beşinci Dönem'de Erzurum Milletvekili olarak Meclis'te bulunmuştur.

1935 yılında Üçüncü Umumi Müfettişlik görevine atanan Tahsin Bey, 1939 yılında ölünceye kadar bu görevde kalmıştır.

Fransızca ve Bulgarca da bilen Tahsin Bey, görevleri esnasında başarılarından dolayı birçok madalya, nişan ve rütbe ile ödüllendirilmiştir. Hatice Mediha Hanım'la evlenmiş, iki oğlu ve iki kızı olmuştur. 5 Aralık 1939'da hayatını kaybetmiştir¹.

1.Tahsin Bey'in Suriye Valiliği'ne Tayini

İttihat ve Terakki Fırkası'nın ve iktidarının en gözde valilerinden birisi olan Tahsin Bey, Erzurum Valiliği'nden 1916'da Suriye Valiliği'ne tayin edilmiştir. Suriye Valiliği o tarihte hemen hemen bütün Suriye'yi içine almaktadır. Vilayet merkezi Şam'dır². Tahsin Bey'in Suriye Valiliği iki yıl sürmüştür, Suriye'de de savaş içerisinde Ordu'ya, Menzil Müfettişliği bünyesinde³ hizmet etmiştir⁴.

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Şahin, *Hasan Tahsin Uzer'in Mülki İdareciliği ve Siyasetçiliği*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2010, s.VII, 1, 11; Ayrıca bkz. Tahsin Uzer, *Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1979.

² Hayri Orhun, Celal Kasaroğlu, Mehmet Belek, Kazım Atakul, *50 Ünlü Vali, Meşhur Valiler*, İç İşleri Bakanlığı Merkez Valileri Bürosu Yay., Ankara, 1969, s. 516; Kamil Erdeha, *Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, s.374–376; Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919 – 1923 III.Cilt I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:6, Ankara, 1993, s.517-518.

³ Dördüncü Ordu Komutanı Cemal Paşa tarafından ordu yakacak hizmetlerinde, görev verilmiştir. Bu konuya ileride değinilecektir.

⁴ Uzer, a.g.e., s.338.

Tahsin Bey, Suriye Valiliğine atanması sonrasında 28 Temmuz 1916'da Erzurum Valiliği'nden ilişkisini kesmiş ve 11 Eylül 1916'da "nakline mebni açık"ta kalmıştır⁵. Tahsin Bey, 12 Eylül 1916'da 15.000 kuruş maaşla Suriye Valiliği görevine fiilen başlamıştır⁶.

Tahsin Bey'in Suriye Valiliği'ne atanma mazbatası, 26 Temmuz 1916'da düzenlenmiştir⁷. Bu mazbata sonrasında 27 Temmuz 1916'da, Suriye Vilayeti Valiliği'ne Erzurum Valisi Tahsin Bey'in naklen tayinine ilişkin irâde-i seniyye, Padişah Mehmet Reşat tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir⁸.

Tayin İradesi çıktıktan sonra 31 Ağustos 1916'da Padişah'ın emir ve dualarını almak üzere- Huzûr-ı Hümâyûn'a kabul edilmiştir⁹

Tahsin Bey'in Suriye'ye atanma emrini gören kadim dostu Beyrut Valisi Cemal Azmi Bey¹⁰; 12 Ağustos 1916'da şifre telgraf ile "Şam'da yalnız çamaşır saire lazım. Gelirken hediyesiz gelir isen karışmam. Bir kasa birayı beraber almayı unutma" diye şaka yollu öneri ve isteklerini bildirmiştir¹¹.

2.Suriye'deki Faaliyetleri: Toprakların Kaybedilmemesi İçin Üstün Bir Mücadele

Tahsin Bey, Suriye Valiliği'ne henüz yeni atanmıştı ki Suriye Vilayeti'ne bağlı Havran Sancağı'nda Şerif Faysal'ın kışkırtmaları ile isyan başlamıştır. Bunun üzerine Dördüncü Ordu Komutanı Cemal Paşa, askeri kuvvetlere ayaklanmanın bastırılması emrini verirken, ayaklanmanın "gizli sebeplerini" araştırması konusunu, Suriye Valisi Tahsin Bey'den rica etmiştir. Tahsin Bey, olayı araştırmış ve devleti temsil eden kişilerin baskı ve zulmü ile ayaklanmanın çıktığı, yolundaki raporunu Cemal Paşa'ya sunmuştur. Tahsin Bey, bu raporunda; Havran'ın elde ettiği tarım ürünlerinin, müteahhitler eliyle satın

⁵ İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Hasan Tahsin Uzer'in Özlük Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu.: 43. Bu süre günümüzde "mehil müddeti" olarak ifade edilmektedir. Mehil müddetinin günümüzde de 15 gün olarak uygulanması devlet geleneğindeki devamlılığın sonucu olsa gerektir.

⁶ İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Hasan Tahsin Uzer'in Özlük Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu.: 43.

⁷ BOA, Dosya Nu.: 244, Gömlek Nu.:18, Fon Kodu: MV.

⁸ BOA, Dosya Nu.:41, Gömlek Nu.:42, Fon Kodu: İ..DUİT 4/13.

⁹ BOA, Dosya Nu.: 41, Gömlek Nu.: 19, Fon Kodu: DH.KMS. 1/19.

¹⁰ Sürekli kader birliği eden bu iki arkadaş, bölgede yine buluşmuşlardır. Cemal Azmi Bey; Trabzon Valiliği'nden, Tahsin Bey ise Erzurum Valiliği'nden gelmektedir.

¹¹ BOA, Dosya Nu.: 5, Gömlek Nu.: 88, Fon Kodu: DH.EUM.KLH. 1/23.

alınmamasını, ordunun beslenmesi görevinin Suriye Valiliği'ne bırakılmasını istemiştir. Bu isteği yerinde bulan Cemal Paşa, ordunun müteahhitler ile yaptığı sözleşmelerin bu istek doğrultusunda feshedildiğini bildirmiştir. Tahsin Bey, Erzurum'dan da deneyimli olduğu Ordu İaşe hizmetini Suriye'de de uygulayacaktır. Ancak o esnada Suriye, Cebeli Lübnan ve Beyrut'ta kıtlık ve açlık baş göstermiştir. Açlıktan ölümlerin üzerine Cemal Paşa, Ordu ambarlarından gayrimüslimlerin de içinde bulunduğu yerli halka yiyecek dağıttırıştır¹².

Falih Rıfki Atay; Suriye'nin savunulmasını şu şekilde ifade etmektedir: "Eski Alman Orduları Başkumandanı Von Falkenhein, Von Kress, Liman Von Sanders 4'üncü Ordu'ya¹³ kumanda ettiler. Fon Kress Cemal Paşa'nın emrinde idi. Falkenkein ve ondan sonra Liman Fon Sanders, Cemal Paşa'sız kumanda etmişlerdir. Hiçbirinin durduramadığı İngiliz seli, yine bir Türk, fakat öz bir kumandan, Mustafa Kemal Paşa tarafından Halep'in aşağısında tutulmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın orada seçtiği savunma hattı, Milli Misak'taki Türkiye sınırı idi"¹⁴. Suriye'nin savunulması için Vali Tahsin Bey, önemli mücadeleler vermiş, orada Mustafa Kemal Paşa ile işbirliği içerisinde çalışmıştır.

Mustafa Kemal Paşa, 17 Şubat 1917'de Suriye'deki 7'nci Ordu Komutanlığı'na atanmıştır. O sırada Cemal Paşa, Suriye ve Garbi Arabistan Umum Kumandanı olmuş, Orduların komutasını, Cemal Paşa'dan devralan Alman Von Falkenhein Paşa da Yıldırım Orduları Komutanlığı'na atanmıştır. 7'nci Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa'nın amiri konumundaki Falkenhein Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın yetkilerine fazlaca karışmaktadır. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, 7'nci Ordu Komutanlığı'ndan istifa ederek İstanbul'a dönmüştür. Mustafa Kemal Paşa, Cemal Paşa'nın da istifa etmesini istemiştir. İstifası konusunda söz veren Cemal Paşa, durumun karışıklığından söz ederek bir müddet daha Suriye'de kalmak zorunda olduğunu Mustafa Kemal Paşa'ya bildirmiştir. Bu kararında Enver Paşa'nın ricası etkili olmuşsa da, Beyrut Valisi Azmi Bey, Halep Valisi Bedri Bey ve Suriye Valisi Tahsin

¹² Cemal Paşa, *Hatıralar*, Y.H.: Alpay Kabacalı, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2008, s.337-339; Tahsin Bey Suriye'de Cemal Paşa ile işbirliği içerisinde Şam'da yetimhanedeki 150 Ermeni yetimin ölmesine sebep olmakla suçlanmıştır. Vatkes Yeghian, *Malta Belgeleri*, Çev.: Jülide Değirmenciler, Belge Yay., İstanbul, 2007, s. 213; Oysa durum tamamen bir kıtlık halidir. Yukarıda da anlatıldığı gibi sivil halka da yiyecek dağıtılmıştır.

¹³ Sonradan 6'ncı Ordu'nun da Halep'te konuşlanmasıyla adı Yıldırım Orduları Grubu Kumandanlığı yapılmıştır. Cemal Paşa Ordu Kumandanlığı'ndan alınarak, Suriye ve Garbi Arabistan Umum Kumandanı olmuştur.

¹⁴ Falih Rıfki Atay, *Zeytindağı*, Varlık Yay., İstanbul, 1964, s.124.

Bey; o derece ısrarcı olmuşlar ki: Suriye'yi terk etmemeye mecbur olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, Cemal Paşa'nın bu hareketinden dolayı epeyce darılmıştır. Fakat Cemal Paşa, bundan dolayı kırılan Mustafa Kemal Paşa'yı sonradan ikna etmiştir. "Falkenhein Paşa'nın hatası yüzünden Kudüs'ün düşmesi üzerine" Cemal Paşa da istifa ederek Suriye'den ayrılmıştır¹⁵. Fakat Tahsin Bey'in Suriye'deki görevi henüz bitmemiştir.

Tahsin Bey, Suriye'de zararlı faaliyetleri görülenlerin Bursa'ya sürülmeleri konusunda, bu konuda yetki sahibi olan Dördüncü Ordu Komutanı Cemal Paşa'ya teklifte bulunmuş ve teklifi Cemal Paşa tarafından kabul edilmiştir¹⁶.

Tahsin Bey, bir raporunda Suriye'deki durumu şöyle anlatıyor: "Halep civarında içtima eden kuvvetleri, mevzileri görmek üzere dün Mustafa Kemal Paşa ile gittik gezdik. Elde top olmadığından ve askerinin kuvve-i maneviyesi bozuk bulunduğundan, imkânı müdafaa göremedi. Mamafih gelecek düşman süvarisine mukavemet ile sulha kadar, Halep'i elde tutmaya çalışacaktır. Müdafaa kâfi değildir. Şehir halkı taşkınlık göstermedi"¹⁷.

Haberleşme şifreli telgraflarla yapılmakta ve telgrafların çözülmesi için şifre anahtarları kullanılmaktadır. Bu anahtarlar düşmanın eline geçtiği takdirde, düşman tüm bilgilere ulaşabilecektir. Bu konudaki

¹⁵ Cemal Paşa, a.g.e., s. 225-226; Mustafa Kemal Paşa, 17 Şubat 1917'de 4'üncü Ordu'ya bağlı Hicaz Seferi Kuvvetler Komutanlığına atanmış, ancak Mustafa Kemal Paşa; bu görevi kabul etmeyeceğini 28 Şubat 1917'de Şam'dan Enver Paşa'ya bildirmiştir. Bunun üzerine Hicaz Seferi Kuvvetler Komutanlığı lağvedilmiş, Mustafa Kemal Paşa 12 Mart 1917'de 2'nci Ordu Komutanlığına tayin edilmiştir. Diyarbakır'da 2'nci Ordu Komutanlığını yürütürken Suriye'de durumun kötüleşmesi üzerine 15 Temmuz 1917'de Halep'teki 7'nci Ordu Komutanlığına tayin edilmiştir. 7'nci Ordu Komutanlığının bağlı olduğu Yıldırım Orduları Grubu Komutanı Von Falkenhayn ile anlaşamaması üzerine yeniden 2'nci Ordu Komutanlığına tayin edilmiş, 11 Ekim 1917'de izinli olarak İstanbul'a hareket etmiştir. Mustafa Kemal Paşa, 22 Ağustos 1918'de Yıldırım Orduları Grup Komutanlığına tayin edilmiş, 27 Ağustos 1918'de Halep'e gelmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Rahmi Doğanay, "Atatürk'ün Askeri Yaşamında Suriye Günleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XIX, Sayı: 55, Mart 2003, s. 184-191.

¹⁶ Ordu Komutanlığı'nın cevabi yazısını, o sırada Ordu Karargâhı'nda yedek subay (ihtiyat zabiti) olarak askerlik hizmetini yapan Falih Rıfkı Atay, kaleme almıştır. Bu cevabi yazı dolayısıyla Cemal Paşa ile Ordu Kurmay Başkanı Ali Fuat Erden Paşa arasında tartışma yaşanmıştır. Ali Fuat Erden, sürgünlere son verilmesi gerektiği yolunda Valiliğe sert bir cevap verilmesi yolunda müsvette kaleme almış, ancak Ordu Komutanı Cemal Paşa tarafından bu cevabın üzeri çizilerek reddedilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Fuat Erden, *Birinci Dünya Harbi'nde Suriye Hatıraları*, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2003, ss.260-261.

¹⁷ Uzer, a.g.e., ss.339-340.

sıkıntıları ve dağınıklığı ifade eden ve Suriye Valisi Tahsin Bey'e yazılan aşağıdaki telgraf önemlidir.

1 Şubat 1917'de Suriye'ye ait şifre anahtarının başka yere gittiğinin tespit edildiği, başka bir yerdeki Suriye'de ise iade edilmesi istenmiştir¹⁸.

Tahsin Bey'in Suriye'de bir başka mücadelesi de o toprakların Osmanlı-Türk mülkü olduğunu ifade etme adına; bayındırlık ve inşaat faaliyetleridir. Bunlardan biri: Yol inşaatıdır. Vali Tahsin Bey, 14 Haziran 1917'de Şam'dan çektiği telgraf ile Suriye Vilayeti'nde yolların yapılmasına devam edilmesi gerektiği, erkeklerin çoğunun silâh altında olduğundan yolların ancak müteahhitlere yaptırılabilceği, bunun için gerekli paranın bir kısmının Suriye'den sağlandığı, fakat ihtiyaç olan elli bin liranın merkezi yönetim tarafından karşılanması gerektiğini bildirilmiştir¹⁹.

Tahsin Bey, ayrıca Yakacak Ofisi Başkanlığı görevine getirilmiştir. Trenlerin işleme için odun gereklidir. Bu odun yerel müteahhitlerce karşılanacaktır²⁰. Mahrukat Ofisi'nin bütçesi yarısı altın olmak üzere ayda yirmi beş bin lira olarak belirlenmiştir²¹. Odun tedariki öyle zor bir hal almıştır ki ormanlar yetersiz kalmış, ipek kozası yetiştirilen dut ağaçları dışında bütün meyve ağaçlarının yüzde kırkının kesilmesi emredilmiştir. Bu konuda Cemal Paşa, Tahsin Bey'e gerekirse Medine'deki özel binaların dahi yıkılıp odun yapılabileceği yolunda yetki vermiştir. Bu faaliyetlerinden dolayı Ordu Kurmay Başkanı Ali Fuat Erden Paşa övgüyle bahsederek "Hepsinden önemlisi azim sahibi bir adam: Tahsin Bey. Üç bin kilometre uzunluğundaki Suriye ve Hicaz Demiryolları, dört harp yılında her gün azami kabiliyetle işlediler" demektedir²².

¹⁸ BOA, Dosya Nu.:24-2, Gömlek Nu.:54, Fon Kodu: DH.KMS. 3/17.

¹⁹ BOA, Dosya Nu.: 149, Gömlek Nu.:41, Fon Kodu: DH.UMVM 1/8.

²⁰ Bu odunla işleyen trenler meselesi, Falih Rıfki tarafından Zeytindağı isimli eserinde etraflıca işlenmiştir. Burada odun müteahhitlerinin taahhütlerini yerine getirmedeği çoğu zaman kaçtıkları belirtilmekte, bir noktada Tahsin Bey'in zorlukları ifade edilmektedir.

²¹ Tahsin Bey, bu görevden 18 Kasım 1916'da istifa etmek istedi ise de, Dördüncü Ordu Komutanı ve Bahriye Nazırı Cemal Paşa aynı tarihli cevabi yazısında Tahsin Bey'in hizmetlerinden övgüyle bahsettikten sonra istifasının kabul olmayacağını kesin bir dille ifade etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Emekli Orgeneral Ali Fuat Erden, *Birinci Dünya Harbi'nde Suriye Hatıraları*, Birinci Cilt, İstanbul, 1954, s.248-252.

²² Erden, a.g.e., s.248-252.

3. Tahsin Bey'e Suriye'de İken Verilen Rütbelere ve Yabancı Madalya

Tahsin Bey'e Erzurum Valiliği döneminde savaş lojistiği hizmetlerinden dolayı Fahri Süvari Mülazım-ı Saniliği ve Mülazım-ı Evvelliği rütbeleri verilmiştir²³. Suriye Valisi iken; 2 Ekim 1917'de ise Fahri Süvari Yüzbaşılığına terfi etmesi konusunda tezkere hazırlanmış²⁴, bu rütbeye ilişkin Padişah iradesi 11 Ekim 1917'de çıkmıştır²⁵.

1918 Yılı Devlet Salnamesi'nde, Suriye Vilayeti Devlet erkânının kişisel özellikleri verilmiştir²⁶. Vali Tahsin Bey'in "Fahri Süvari Yüzbaşısı" rütbesi, burada belirtilmiştir.

Bir yıl sonra, Fahri Süvari Binbaşılığına terfi ettirilmesi için 23 Eylül 1918'de tezkere düzenlenmiş²⁷, 9 Kasım 1918'de bu rütbeye ilişkin Padişah iradesi çıkmıştır²⁸.

Suriye Valisi Tahsin Bey'e bu dönemde bir de Alman Nişanı verilmiştir. Hariciye Nezareti, 9 Ocak 1918'de "Suriye Valisi Tahsin Bey Efendi ikinci rütbeden Demir-i Salıp Nişanı itasını" Dâhiliye Nezareti'ne bildirmiştir²⁹. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti, 7 Mart 1918'de nişanın takılabilmesi için gerekli iç işlemlerin yapıldığını bildirmiştir³⁰.

Tahsin Bey Drama Mutasarrıfı iken, yaptığı dış gezi sırasında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından kendisine nişan verildiği, yukarıda belirtilmiştir. Söz konusu "Büyük Kordonlu Fransova Josef Nişanı"; Suriye Valiliği görevinde bulunduğu sırada 27 Ağustos 1918'de Padişah iradesi ile onaylanarak kabul edilmiştir³¹. Dâhiliye Nezareti'nce

²³ Orhun, vd., a.g.e., s.516; Çoker, a.g.e., s.517-518.

²⁴ İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Hasan Tahsin Uzer'in Özlük Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu. 43.

²⁵ İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Hasan Tahsin Uzer'in Özlük Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu.6/33.

²⁶ 1333-1334 Sene-i Maliyesi (1918) Yılı Devlet Salnamesi (Salname-i Umumi), 68.Sene, İstanbul Hilal Matbaası, BOA Kütüphanesi, İstanbul, 1334 (1918), s.628-629.

²⁷ İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Hasan Tahsin Uzer'in Özlük Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu. 42.

²⁸ Uzer, a.g.e., s.343.

²⁹ BOA, Dosya Nu.:2447, Gömlek Nu.:42, Fon Kodu: HR.SYS. 4/12.

³⁰ BOA, Dosya Nu.:2447, Gömlek Nu.:42, Fon Kodu: HR.SYS. 4/12; Günümüzde de yabancı bir ülkenin madalya veya nişanının takılabilmesi için milli ülke tarafından onaylanması gerekmektedir.

³¹ İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Hasan Tahsin Uzer'in Özlük Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu. 43.

nişanın onaylandığı, 27 Ağustos 1918'de Hariciye Nezareti'ne bildirilmiştir³².

4.Tahsin Bey'in İstifası ve Vilayat-ı Müstehlasa Müfettişliğine Atanması

Tahsin Bey, Suriye Valiliği'nden istifa etmeden önce; bir valiler kararnamesi hazırlığı yapılmıştır. Dâhiliye Nazır Vekili'nin, Sadrazam ve Dâhiliye Nazırı Talat Paşa'ya 17 Mart 1918'de çektiği şifrede belirtildiğine göre; Tahsin Bey'in, ikinci kez Erzurum Valiliği'ne tayini planlanmıştır³³. Ancak; planlama hayata geçmemiş, Tahsin Bey Suriye'de bırakılmıştır. Fakat –aşağıda arz edileceği üzere– yaklaşık üç ay sonra 10 Haziran 1918'de Suriye Valiliği'nden istifa etmiştir.

Hükümet ile ters düşen Tahsin Bey, 12 Eylül 1916'da fiilen başladığı Suriye Valiliği görevinden 10 Haziran 1918'de istifa etmiştir³⁴. İstifasını, 10 Haziran 1918'de Suriye'den çektiği bir telgraf ile Dâhiliye Nezareti'ne bildirmiştir³⁵.

Tahsin Bey'in istifasının üzerinden iki ay geçmeden, 23 Ağustos 1918'de bir ay süre ile görevde kalacağı “Vilayat-ı Müstahlise Umumi Müfettişliği'ne” atanmıştır. Yeni kurulan bu Müfettişlik; Erzurum, Van, Bitlis, Trabzon Vilayetleri ile Erzincan Sancağı'nı içerisine almaktadır. Bu görevi 23 Eylül 1918'de sona erdiğinden³⁶ görevine tam olarak başlayamamıştır³⁷.

Suriye Valisi Tahsin Bey'in istifasını durdurmak için Suriye'de bulunan Yıldırım Orduları Komutanı Liman Von Sanders Paşa³⁸ ve

³² İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Hasan Tahsin Uzer'in Özlük Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, 6/10.

³³ BOA, Dosya Nu.:47, Gömlek Nu.:9, Fon Kodu: DH.KMS. 3/22.

³⁴ İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Hasan Tahsin Uzer'in Özlük Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu. 40.

³⁵ İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Hasan Tahsin Uzer'in Özlük Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu. 42.

³⁶ Yeniden Suriye Valiliği'ne atandığından bu görevine başlayamamıştır. Bu bir aylık süre meyil müddetinde geçmiştir. Aşağıda bu konuya ayrıca değinilecektir.

³⁷ İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Hasan Tahsin Uzer'in Özlük Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu. 42.

³⁸ Otto Liman Von Sanders, Alman Mareşal'i. Çanakkale'de 5. Ordu Komutanlığı, Suriye'de 4., 7. ve 8. Ordu'lerden oluşan Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı yapmıştır. Hem Çanakkale'de, hem de Suriye'de birliklerinin komutasını Mustafa Kemal Paşa'ya devretmiştir. Medine Kahramanı Fahrettin Paşa; Medine'yi imkânsızlıklar içerisinde savunurken, 31 Ekim 1918'de aldığı bir şifre ile mütarekenin yapıldığını ve Suriye'nin düştüğünü öğrenmiş, bu bilgiyi yaptığı bir toplantı ile emrindeki subaylar ile paylaşmıştır.

Mekke Şerifi Ali Haydar, Hükümet'e epeyce baskı yapmışlardır. Bu baskılar ve durumun zorluğu sebebiyle Tahsin Bey, tekrar Suriye'ye verilecektir ama artık çok geçtir.

Yıldırım Orduları Grubu Kumandanı Liman Von Sanders Paşa, 18 Haziran 1918'de Dâhiliye Nezareti'ne çektiği şifre telgrafında; bu istifayı getiren süreci anlatmış ve istifa'nın durdurulmasının ordu açısından önemini vurgulamıştır. Liman Paşa telgrafında şu hususlara dikkat çekmiştir. Ordu ölmeyecek kadar yemek yiyebilmektedir. Hasadın yapıldığı dönemlerde biraz karınları doyabilmektedir. Ancak 1918 yılında mahsulden ordulara bir şey kalmamıştır. Çünkü aşarın toplanmasında, Hükümet ile Vali arasında görüş ayrılığı olmuştur. Vali Tahsin Bey'in amacı, orduyu ve halkı refah içerisinde yaşatmaktır. Şüphesiz her amirin, memuriyet nüfuzunu kötüye kullanmadan tecrübelerini yönetimde kullanma yetkisi vardır. Bu konuda güvenilmesi gereken iki valinin³⁹ de görev yerlerinde bırakılmaları ordu açısından çok önemlidir. Ta ki orduları sevk ve idare edenler yiyeceklerinden önce önlerindeki düşmanı düşünebilsinler. Ve durumun fazla beklemeye tahammülü kalmamıştır⁴⁰.

Yıldırım Orduları Kumandanı'nın bütün yalvarmalarına rağmen, Dâhiliye Nezareti bu duruma aldırmış ve kararından geri adım atmamıştır⁴¹. Bunun sebeplerini –devlet ciddiyeti içerisinde- izah etmiştir.

Dâhiliye Nazırı Talat Paşa, 20 Eylül 1918'de Yıldırım Orduları Grubu Kumandanı Liman Von Sanders Paşa'ya cevaben gönderdiği şifre telgrafta; Tahsin Bey'in, Devletçe kararlaştırılan “aşarın emanet usulü ile idaresini” Suriye Vilayeti'nde uygulamadığını ve sonrasında istifa ettiğini, Suriye'de kalmasının artık mümkün olmadığını, Liman Paşa'nın

Fahrettin Paşa, durumun sıkıntısını şöyle ifade etmiştir: “...Liman Paşa gecelik entarisiyle kaçtı. Şam düştü. Mütareke imzalandı”. İsmet Bozdağ, *Osmanlı'nın Son Kahramanları*, Emre Yay., 1.baskı, İstanbul, 2006, s.111-112 Bir başka eserde; “Liman Von Sanders Paşa'nın cepheden pijamayla kaçtığı” belirtilmiştir. Feridun Kandemir, *Fahrettin Paşa'nın Medine Müdafası, Peygamberimizin Gölgesinde Son Türkler*, Yağmur Yay., İstanbul, 1991, s. 235.

³⁹ Söz konusu valiler; -aşağıdaki belgelerde de görüleceği üzere- istifa eden Suriye Valisi Tahsin Bey ve azledilen Beyrut Valisi kader arkadaşı Cemal Azmi Bey'dir.

⁴⁰ BOA, Dosya Nu.:47, Gömlek Nu.:75, Fon Kodu: DH.KMS. 1/20.

⁴¹ Daha sonra yeniden atanacaktır. Ancak çok geç kalınmış Suriye elden çıkmıştır.

bu isteğini⁴² yerine getiremediğinden dolayı üzüntülerini dile getirmiştir⁴³.

Tahsin Bey'in valilikte kalması için ısrarlar devam etmektedir. Bunlardan birisi de Mekke Şerifi Ali Haydar⁴⁴'ın şifre telgrafıdır. Bölgenin yönetim dinamiklerinden olan Şerif'in, bu çalışkan Vali'nin arkasında durması gerçekten ilginç bir vatanperverlik örneği, olmuştur.

Şerif Ali Haydar, "Mekke-i Mükerrreme Emiri" ünvanı ile 20 Haziran 1918'de Sadaret'e gönderdiği şifre telgrafta, Tahsin ve Azmi Beyler ile bölgeden ayrılmak üzere iken görüşüklerini Tahsin Bey'in istifası ve Azmi Bey'in azlinin "garazkârane" olduğunu, Tahsin Bey'i o sırada Şam'dan ayırmanın çok büyük bir hata olacağını, Arapların gözünde değerinin çok yüksek olduğunu ve meselenin acilen halledilmesi gerektiğini "ızdırıp ile" dile getirmiştir⁴⁵.

Dâhiliye Nezareti bu telgrafa karşı da geri adım atmamış ve ısrarcı tutumunu sürdürmüştür. Sadrazam ve Dâhiliye Nazırı Talat Paşa tarafından 23 Haziran 1918'de Şerif Ali Haydar'a gönderilen cevabi şifrede, Tahsin Bey'in devletçe belirlenen vergi toplama usullerine uymadığı halde istifa ettiğini, Talat Paşa'nın istifayı geri alması konudaki ricasını da kabul etmediğini, devlet işlerinin bir kişi ile "kâim olmadığını" belirtmiştir⁴⁶.

Bunun üzerine Şerif, ifadelerinin yanlış anlaşıldığını, ancak Tahsin Bey'in kalmasında hâlâ ısrarcı olduğunu söyleyen bir şifre telgraf göndermiştir. 25 Haziran 1918'de "Sadrazam Fehametlü, Devletlü Talat Paşa Hazretlerine" hitabı ile gönderdiği şifre telgrafta "Her şey Tahsin

⁴² Ülkemizde görevli yabancı devlet adamlarının, diplomatların ve asker şahısların ricaları emir gibi algılanmakta ve derhal uygulanmakta idi. Bu sefer güçlü Alman generalinin isteği yerine getirilmemiştir(!)

⁴³ BOA, Dosya Nu.:47, Gömlek Nu.:75, Fon Kodu: DH.KMS. 1/20.

⁴⁴ Mekke Şerifi Hüseyin'in 27 Haziran 1916'da isyanıyla birlikte Şerif Hüseyin azledilerek yerine Şerif Ali Haydar, tayin edilmiştir. Mekke, Şerif Hüseyin ve isyancılarının kontrolü altında olduğundan Şerif Ali Haydar, Mekke Emirliği'ni Fahrettin Paşa'nın muhafızlığını yaptığı Medine'de sürdürmektedir. Ancak; Medine'nin boşaltılması kararıyla 19 Mart 1917'de oğulları ve kutsal emanetlerle birlikte trenle tahliye edilmiş, kutsal emanetler Topkapı Sarayı'na, Şerif Ali Haydar da Suriye'ye gönderilmiştir. İsmet Bozdağ, *Osmanlı'nın Son Kahramanları*, Emre Yay., 1.baskı, İstanbul, 2006, s.86,103; Bardakçı, bir yazısında; Şerif Ali Haydar'ın, Arap İsyanı'nı başlatmış olan Şerif Hüseyin'in kuzeni olduğunu, fakat Osmanlı'ya sonuna kadar bağlı kaldığını, belirtmiştir. Murat Bardakçı, "Peygamber Gelineine Elveda", *Hürriyet Gazetesi*, 16 Ocak 1998, s.1.

⁴⁵ BOA, Dosya Nu.:47, Gömlek Nu.:75, Fon Kodu: DH.KMS. 1/20.

⁴⁶ BOA, Dosya Nu.:47, Gömlek Nu.:75, Fon Kodu: DH.KMS. 1/20.

Bey'in vücuduyla kaimdir, manasını arz etmemiştim" diyerek durumu açıklamaya çalışmıştır⁴⁷.

Dâhiliye Nezareti, bu belgenin üzerine "Hıfz" yazarak, telgrafa cevap vermemeyi tercih etmiştir⁴⁸.

Tahsin Bey'in Suriye'de bırakılması için ısrarcı olanlar, yukarıdakilerle sınırlı değildir. Dâhiliye Nezareti, 23 Eylül 1918'de Şam'da bulunan Mahmut Bedreddin Efendi'ye de diğerlerine verdiği cevabı, kısaca tekrarlamayı uygun görmüştür. Sonuç olumsuzdur⁴⁹.

Dâhiliye Nezareti, Tahsin Bey örneğinden hareketle; Dâhiliye Müsteşarlığı eliyle; 20 Haziran 1918'de valilik ve müstakil mutasarrıflara, "Suriye Valisi Tahsin Bey, aşarın emaneten idaresi hakkında devletçe ittihaz olunan kararı Suriye'de tatbik edemeyeceğinden bahisle istifa eylemiştir. Muhalefet olan memurlara Tahsin Bey hareketini misal olarak beyan eylerim⁵⁰" şeklinde göz korkutan tehditkâr telgrafi yayımlamıştır.

Tahsin Bey'in istifası sonrasında, yerine tayin edilen ve ancak birkaç ay Suriye Valiliği yapan Ref'et Bey, 2 Ağustos 1918'de -makam atlayarak- doğrudan Sadrazam Talat Paşa'ya çektiği şifre telgraf ile Tahsin Bey'in makam otomobilini giderken kullanılamaz hale getirdiğinden yeni otomobile ihtiyaç olduğunu, Tahsin Bey'in görevi esnasında ayda iki yüz altına (pahalı) bir evde oturduğunu, giderken örtülü ödeneği bırakmadığı konusunda, şikâyetle bulunmuştur⁵¹.

Dâhiliye Nazırı İsmail Canbulat, bu telgrafa çok kızmış olacak ki 14 Ağustos 1918'de şu azarlayıcı satırları yazmıştır. "Otomobil ve ödenek için Sadrazam Hazretleri'ne başvurduğunuz haber aldım. Valiler, nazırların temsilcisi olduğundan⁵² nezaretlerle haberleşirler. Sadaret makamına müracaat etmeye yetkileri yoktur" demektedir⁵³.

Ayrıca, 17 Ağustos 1918'de bir şifre ile örtülü ödeneğe tekrar ihtiyaç duyması halinde Kumandan Cemal Paşa⁵⁴ ile görüşmesini söylemiştir⁵⁵.

⁴⁷ BOA, Dosya Nu.:47, Gömlek Nu.:75, Fon Kodu: DH.KMS. 1/20.

⁴⁸ BOA, Dosya Nu.:47, Gömlek Nu.:75, Fon Kodu: DH.KMS. 1/20.

⁴⁹ BOA, Dosya Nu.:47, Gömlek Nu.:75, Fon Kodu: DH.KMS. 1/20.

⁵⁰ BOA, Dosya Nu.:47, Gömlek Nu.:75, Fon Kodu: DH.KMS. 1/20.

⁵¹ BOA, Dosya Nu.:48, Gömlek Nu.:31, Fon Kodu: DH.KMS. 5/8.

⁵² Durum günümüzde de aynıdır. Valiler, hükümetin temsilcisidir ve her bakan ayrı ayrı valilerin amiridir. Bunun da devlet geleneğinin bir sonucu olduğu, değerlendirilebilir.

⁵³ BOA, Dosya Nu.: 48, Gömlek Nu.: 31, Fon Kodu: DH.KMS. 5/8.

⁵⁴ Yıldırım Ordular Grup Komutanı, daha sonra Alman paşaların üzerinde Bölge Komutanı yapılmıştır.

Tahsin Bey'in istifa ettiği dönemde, Suriye Valiliği görevini yaparken hazırlamış olduğu bir rapor tekrar gündeme gelmiştir. Dürziler, Dördüncü Ordu Kumandanı Cemal Paşa'ya başvurarak, Tahsin Bey'in kendileri hakkındaki olumlu kanaatler içeren raporun⁵⁶ -istifası sonrası endişe ile- akıbetini sormuşlardır. Cemal Paşa, bu talep ve endişeleri Harbiye Nezareti'ne bildirmiş, durumu Harbiye Nezareti'nden alan Dâhiliye Nezareti, 5 Ağustos 1918'de bir şifre ile "Dürzî meselesine ait raporun Nezaret'çe görüşülmekte olduğundan, Vilayet'e müracaat edenlere bunun nazar-ı dikkate alınarak cevap verilmesi"⁵⁷ yolunda tavsiyede bulunulmuştur.

Bu yazışmadan da anlaşılacağı üzere; Tahsin Bey, görev yerlerinde daima köklü problemlere çözüm önerileri sunmuş, kendi yetkisi dâhilindekileri –bazen yetki dışına çıkarak- çözmeye çalışmıştır.

5.Tahsin Bey'in Yeniden Suriye Valiliğine Atanması

Tahsin Bey, yeni görevi Vilayat-ı Müstahlâsa Müfettişliği'ne başlamak üzere hareket edeceği sırada "Suriye'deki karışık ve kritik durum" sebebiyle yeniden Suriye Valililiği'ne atanmıştır"⁵⁸.

Vilayati Müstahlâsa Müfettiş-i Umumisi Tahsin Bey'in, Suriye Valiliği'ne 15.000 kuruş maaşla, ikinci defa atanmasına ilişkin irade layihası mazbatası, 21 Eylül 1918'de hazırlanmıştır⁵⁹.

Bu mazbata sonrasında hazırlanan irade-i seniyye, Padişah Mehmet Vahidettin'in onayı ile 23 Eylül 1918'de çıkmıştır⁶⁰.

Bu atanma sonrasında Suriye Valisi Tahsin Bey, Halep Valiliği'ne tayin edilen Mustafa Abdülhalik Bey ile birlikte 25 Eylül 1918'de Padişah tarafından -mutat olduğu üzere- huzura kabul edilmiştir⁶¹.

Görevine başlamak üzere yola çıkan Tahsin Bey, ancak Humus'a kadar gidebilmiştir. Bu çaresizliği anlarında şöyle anlatmaktadır: "Maalesef ben Şam'a varmadan bu güzelim şehir de düşmüştü, çok

⁵⁵ BOA, Dosya Nu.: 48, Gömlek Nu.: 31, Fon Kodu: DH.KMS. 5/8.

⁵⁶ Tahsin Bey, hatıralarında bu rapordan bahsederek; "Dürzüler ve Havran Aşairi son dakikaya kadar Hükümet-i Osmaniye'ye sadakat göstermişlerdir" demektedir. Uzer, a.g.e., s.338.

⁵⁷ BOA, Dosya Nu.:48, Gömlek Nu.:19, Fon Kodu: DH.KMS.4/1.

⁵⁸ Uzer, a.g.e., s.338.

⁵⁹ BOA, Dosya Nu.:249, Gömlek Nu.:177, Fon Kodu: MV. 3/6; İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Hasan Tahsin Uzer'in Özlük Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu. 42.

⁶⁰ BOA, Dosya Nu.:41, Gömlek Nu.:69, Fon Kodu: İ..DUİT 4/14.

⁶¹ BOA, Dosya Nu.: 12, Gömlek Nu.: 23, Fon Kodu: İ..DUİT. 5/7.

üzüldüm, perişan oldum. Eğer Babîâli Hükümeti, yaptığım acil talepleri zamanında karşılamış olsaydı, ben Suriye'den ayrılmayacak ve belki de Arap ileri gelenlerini İngilizlerin satın almasını önleyebilecek ve yararlı olabilecektim. Yazık, hem de çok yazık oldu” şeklinde ifade edilmiştir⁶².

Artık Devlet görevlilerine, geri çekilme emri verilmiştir. Devlet memurları ve aileleri, Halep'e kadar tahliye edilmişlerdir. Bu durumda Tahsin Bey, 12 Ekim 1918'de Maliye Nezareti'ne; “Suriye, Beyrut ve Cebel-i Lübnan memurlarının iltica ettikleri mahallerde pek sefil bir halde buldukları, ihtiyaçları için kendilerine iki maaş nispetinde avans verilmesini” isteyen bir telgraf çekmiş ve bu memurların sefaletini ifade etmiştir⁶³.

Ayrıca Tahsin Bey Maliye Nezareti'nden, bu memurlara ve ailelerine avans verilmesi için Halep Defterdarlığı'na emir verilmesini de istemiştir⁶⁴. Maliye Nezareti ise bu isteğe olumlu yaklaşmış ve 19 Ekim 1918'de Dâhiliye Nezareti'ne yazdığı yazıda “talebin uygun görüldüğü ve telgrafname ile Halep Vilayeti Defterdarlığı'na tebliğ edildiği”⁶⁵ bildirilmiştir.

Bu belgenin, topraklarımızı kaybederken düştüğümüz sıkıntıların boyutunu ifade etmesi bakımından önemli olduğu kanaatindeyiz.

6.Tahsin Bey'in Mustafa Kemal Paşa İle Temasları ve Hükümet Kurma Çabaları

Mustafa Kemal Paşa, Tahsin Bey'in de valisi bulunduğu, Suriye'nin, an be an elimizden nasıl gittiğini de tasvir eden bir hatırasını şu şekilde anlatmaktadır: Olay Suriye'de 1918 yılında geçmekte⁶⁶ ve Mustafa Kemal Paşa hasta yatağından henüz kalkmıştır⁶⁷. Olayı şöyle anlatmaktadır: “Yatağımdan kalktığım gün, karargâhım olan Baron

⁶² Uzer, a.g.e., s.338.

⁶³ BOA, Dosya Nu.: 48, Gömlek Nu.: 84, Fon Kodu: DH.KMS. 5/5.

⁶⁴ Uzer, a.g.e.,340.

⁶⁵ BOA, Dosya Nu.: 48, Gömlek Nu.: 84, Fon Kodu: DH.KMS. 5/5.

⁶⁶ Mustafa kemal, Suriye'de üç defa bulunmuştur. Birincisi; Kurmay Yüzbaşı rütbesinde 5 Şubat 1905'de 5'inci Ordu 30'uncu Süvari Alayı'na atanması ile ikincisi; 17 Şubat 1917'de Mirliya (Tuğgeneral-Tümgeneral) rütbesinde 7'nci Ordu Komutanlığı'na atanması ile üçüncüsü ise; 7 Ağustos 1918'de yine aynı rütbe ile Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'na atanması ile bulunmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Doğanay, a.g.m. s. 166, 184, 198.

⁶⁷ Uzer, a.g.e., s.340.

Oteli⁶⁸ ne gittim. Otelde otuyordum. Yanımda Suriye Valisi Fahri Süvari Binbaşı Tahsin Bey vardı. Halep'in şark cephesinin işgal olduğuna dair karışık bir haber geldi. Yakın bir tehlikeyi gösteren bu haberin doğru olup olmadığını anlamak için, bizzat o tarafa gitmeyi tercih ettim. Otomobilde Tahsin Bey, yaverim Cevat Abbas Bey vardı. Şehrin şark girişinde bir kalabalığın içine daldık. Bunlar asker kıyafetini taşıyan urban ve bedevilerdi. Esir olmuştuk. Yanımda kuvvet olarak bir tek nefer yoktu. Bedeviler otomobilin etrafını sardılar ve her tarafına yüklediler. Kalabalığı görünce şoföre: 'Dur' emrini verdim. Elimde Tahsin Bey'in verdiği kırbaçla ayağa kalkarak, onlara anlayabileceği lisanla sordum: 'Reisiniz nerededir?' Cevap verdiler: 'Hepimiz reisiz', 'Çekilin!' diye bağırды. Elleri olmayarak çekildiler, emrettim reisleri geldi. Ona dedim ki: 'Ben sizin yardım ettiklerinizi yendim. Fakat sizin onlara katılmanızı da mazur görürüm. Bu akşam yanıma geliniz. Sizinle görüşeceklerim var'. 'Emir edersiniz' dedi. Şoföre: 'Çabuk geriye!' emrini verdim. Halep'in içindeki karargâhıma döndüm. Biraz sonra şeyh geldi, kendisini onun anlayabileceği merasimle kabul ettim ve sordum: 'Benden ne istiyorsunuz?' 'Şimdilik bin altın, silah, cephane', dedi. Bin altını o akşam verdim ve cephane için de vaat ettim⁶⁹.

O yıllarda, Suriye ile birlikte vatanın birçok bölümü kaybedilmektedir⁷⁰. Suriye'de son günlerini geçiren Mustafa Kemal Paşa ile Tahsin Bey'in de içerisinde bulunduğu vatanperver ekip, bu kötü

⁶⁸ Mustafa Kemal Paşa, Baron Otelinde iki defa kalmıştır. Birincisi 24 Şubat 1917'de İkinci Ordu Komutanı olarak Şam'a gitmek üzere, Kurmay Heyeti ile birlikte Halep'e gelmiştir. Baron Otelinde iki gün kalmışlar, masrafları 4'üncü Ordu Komutanı Cemal Paşa tarafından karşılanmıştır. Mustafa Kemal Paşa ve beraberindekiler iki gün sonra Şam'a geldiğinde; İstasyon'da Suriye Valisi Tahsin Bey ve yüksek rütbeli subaylar, ilim adamları ve yörenin ileri gelenleri tarafından karşılanmıştır. İkincisinde ise; 7'nci Ordu Halep'e çekilmiş, Mustafa Kemal Paşa 5 Ekim 1918'de Baron Oteline yerleşmiştir. Bkz. Doğanay, a.g.m., s. 184-185, 202.

2009 yılında tarihlerinde Suriye'yi (Şam ve Halep) gezme fırsatı bulduk. Bu seyahat sırasında Halep'te Baron Otelini de ziyaret ettik. Halen bir Ermeni tarafından işletilmekte olan otelin 201 numaralı odasında Mustafa Kemal Paşa, bir müddet kalmıştır. Ancak şu anda Atatürk'e ait hiçbir hatıra eşya bulunmamaktadır.

⁶⁹ Uzer, a.g.e., s.341; Süleyman Hatipoğlu, "Birinci Dünya Savaşı Sonunda Halep Sokak Muharebeleri ve Mustafa Kemal Paşa", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XIV, Sayı: 42, Kasım 1998, s. 1168-1169.

⁷⁰ Doğanay, Mustafa Kemal Paşa'nın Suriye'deki son günlerini değerlendirirken "bulunduğu cehennemi ortamda" bir yandan da Hükümet'teki gelişmeleri takip ediyordu, değerlendirmesinde bulunmaktadır. Doğanay a.g.m. s.203-204.

gidişe çareler bulmaya çalışmaktadır. İşte tam bu sırada Suriye o günlerde bir hükümet kurma girişimine sahne olmuştur⁷¹.

Tahsin Bey'in, Mustafa Kemal Paşa ile olan samimiyeti çok öncelere dayanmaktadır. Çocukluk arkadaşları ve Mustafa Kemal Paşa'nın annesi, Tahsin Bey'i öz evladı gibi sevmektedir. Dolayısıyla bu iki eski dostun Suriye'de buluşması elbette ilginç olmuştur. Daha sonradan Türkiye Cumhuriyeti'ne yön veren bu önemli simaların, Suriye Vilayeti'nde buluşmasını, bir tarihi rastlantı olarak değerlendirmek mümkündür.

Mustafa Kemal Paşa, Halep'teki Ordu Karargâh'ında sık sık arkadaşları ile buluşmakta, memleketin geleceği hakkında konuşmaktadırlar. İstanbul'da olup bitenleri ve ülkenin içinde bulunduğu durumu değerlendirmektedirler⁷². Mustafa Kemal Paşa, Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmadan önce derhal barış girişiminde bulunulmasını istemektedir. Bunu da yıpranan Talat Paşa Hükûmeti'nin değil de Ahmet İzzet Paşa'nın kuracağı bir hükûmetin yapmasını ve kendisinin de bu hükümette Harbiye Nazırı olmasını istemektedir. Fakat Padişah'ın, Tevfik Paşa'yı Hükûmet'i kurmak ile görevlendireceğini öğrenince, Padişaha çektiği telgrafta da, bu görüşü ile birlikte kabinede yer alacak birkaç isim (Fethi Okyar, Rauf Orbay, Hayri, Canbulat, Azmi, *Tahsin Uzer*) bildirmiştir⁷³.

Atatürk'ün Suriye'de Yıldırım Orduları Kumandanı iken, Sultan Vahidettin'e arz edilmek üzere 1918'in Ekim ayında, Yaver-i Şehriyarî Naci (Eldeniz) Paşa'ya telgraf şeklinde gönderdiği ilginç mektup şöyledir:

Seryaveri Hazreti Şehriyarî Naci Beyefendi'ye

Talat Paşa kabinesinin mefluç bir halde, Tevfik Paşa Hazretleri'nin muayyen bir kabine teşkilinde müşkülâta maruz bulunmakta olduğunu haber alıyorum. Ordular; muharebe kudretinden mahrum ve zaten kuvvei mevcude, müdafaadan aciz bir hale getirilmiştir.

⁷¹ Mustafa Kemal Paşa, -günümüzün moda tabiri ile- hala sistem içerisinde kalarak kötü gidişe çare aramaktadır. O'na göe çözüm; Harbiye Nazırı ve Genel Kurmay Başkanı olarak Padişah'ı Anadolu'da bir mücadeleye ikna etmektir. Abdurrahman Çaycı, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk Millî Bağımsızlık ve Çağdaşlaşma Önderi (Hayatı ve Eseri)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2002, s. 55.

⁷² Osman Özsoy, *Sultanattan Cumhuriyet'e Kurtuluş Savaşı (1918-1923)*, Timaş Yay., İstanbul, 2007, s. 112.

⁷³ Esin Dayı, "Atatürk İlkeleri," Atatürk'ün Siyasi ve Askeri Kişiliği", (Konferans Metni), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XIX, Sayı 55, Mart 2003, s. 363; Çetioğlu, a.g.e., s.58.

Düşman her gün daha müsait ve ezici şüret (şartlar) ibraz etmektedir. Müttefikin olmadığı takdirde münferiden ve behemehal sulhu takarrur ettirmek lazımdır. Bunun için fevt olunacak bir an dahi kalmamıştır. Aksi takdirde, memleketin kâmilten elden çıkması ve devletimizin, gayrı kabili telafi mehâlîke maruz kalması bâidül ihtimâl değildir. Muhterem padişahımıza olan sadakat ve vatanımın temini selâmeti itibariyle arz ederim ki, Tevfik Paşa Hazretleri filhakika müşkilâta tesadüf etmişler ise, sadaretin derhal İzzet Paşa Hazretleri'ne tevcih ve müşarünileyhin esası: Fethi (Okyar), **Tahsin (Uzer)**, Hüseyin Rauf (Orbay), İsmail Canbulat, Azmi⁷⁴, Şeyhülislam Hayri (Ürgüplü) ve acizlerinden mürekkep bir kabine teşkil etmesi zaruridir. Bu zevâtı mezkûrenin vücûda getireceği kabinenin, vaziyete hâkim olabileceği zân ve itikâdayım. Tevfik Paşa Hazretleri, size isimlerini söylediğim zevâta müracaat ettiği takdirde mazharı teşkilat olabilir zannedirim. Münâsib ise bu zevâtın, şevketmeâb efendimize arzını rica ederim.

Fahri Yaveri Hazreti Şehriyari Mustafa Kemal⁷⁵

Dr. Râsim Ferid⁷⁶, bu çok gizli telgrafi Dolmabahçe Sarayı'nda Başyaver Naci (Eldeniz) Bey'e götürünce, O, İzzet Paşa'nın hükümetini kurmak üzere içeride huzurda bulunduğunu söyler. Doktor da "Teli vermenin tam zamanıdır" der. Başyaver de teli götürüp Padişah'a verir. Ahmet İzzet Paşa Hükümeti, 14 Ekim 1918'de kurulduğuna göre, Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafi Halep'ten 11-13 Ekim günleri arasında çekilmiş demektir. İzzet Paşa O'na: "Barıştan sonra Allah'ın lütfü ile

⁷⁴ Cemal Azmi Bey ile yine kader birliği etmek istemektedir.

⁷⁵ Fethi Tevetoğlu, "Atatürk'ün Güvendiği Bir Kişi: Dr. Rasim Ferit Talay", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: VII, Sayı 21, Temmuz 1991, s. 626-627; Uzer, a.g.e., s.342; Özsoy, a.g.e., s. 112.

⁷⁶ Dr. Rasim Ferit, Mustafa Kemal'in o yıllarda ve Atatürk olduktan sonra da mutemet adamıdır. O sırada, İstanbul'da Sağlık Müdürü'dür. 1915 yılında başladığı bu görevden 1918 yılı sonunda istifa etmiştir. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından iki gün sonra, 1 Kasım 1918 Cuma günü Fethi Okyar, Dr. Rasim Ferit Talay ve Mustafa Kemal, Minber Gazetesi'ni çıkarmışlardır. Cumhuriyet döneminde 1923 yılında İstanbul Sıhhiye Müfettişliği ve Çocuk Hastanesi Başoperatörlüğü yapmıştır. 1931 yılında Bursa Milletvekili seçilmiştir. 1910'lu yıllarda başlayan Atatürk ile Talay'ın yakınlığı, ölümlerine kadar aralıksız sürmüştür. Bkz. Tevetoğlu, a.g.m., s.624.

işbirliği yaparız” yollu bir tel çeker⁷⁷. Bu yaklaşımı ile Ahmet İzzet Paşa, Mustafa Kemal Paşa’ya “ne yeşil ışık yakmış ne de O’nu kırmıştır”⁷⁸.

Mustafa Kemal Paşa, Suriye Cephesi’nden dönmeden önce, savaş döneminde ülkeyi yönetecek kendisinin de içinde bulunduğu İttihatçı bir kabine oluşturulması için saray ile bağlantılarını kullanmıştır. Mustafa Kemal Paşa, kabine için adaylarını sayarken, İttihatçı Vali Tahsin Uzer’in adını da vermektedir⁷⁹. Talat Paşa Hükümeti 8 Ekim 1918’de istifa etmiştir⁸⁰.

Mustafa Kemal Paşa; yeni kurulacak hükümette Fethi, *Tahsin*, Rauf, Azmi, Canbulat Beyler ve Hayri Efendi’nin yanı sıra kendisinin de kabinede olması gerektiğini bildirmiştir. Ancak kurulan Ahmet İzzet Paşa Hükümeti’ne Mustafa Kemal Paşa’nın önerdiği Rauf ve Fethi Beyler ile Hayri Efendi girmiş, Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Tahsin Bey de hükümette yer almamıştır⁸¹. Ahmet İzzet Paşa Hükümeti’nde; Fethi Bey Dâhiliye Nazırı, Rauf Bey Bahriye Nazırı, Ürgüplü Hayri Efendi Şeyhülislam olarak atanmıştır. Ancak Mustafa Kemal Paşa, işin peşini bırakmaz. Ahmet İzzet Paşa’nın “barıştan sonra işbirliği yaparız” yolundaki telgrafına, “Barış gecikecektir. Barışa kadar çok çalkantılı anlar geçireceğiz. Bu devrede vatana faydalı olabilirim düşüncesiyle Harbiye Nezareti’ni istemiştım, yoksa barış olduktan sonra onun huzur ve sükûnu içinde Harbiye Nazırlığı’nı benden çok mükemmel yapacak kişiler bulunabilir. Buna göre barıştan sonra işbirliğimizi hiç de zorunlu ve hatta gerekli görmüyorum” şeklinde bir cevap verir⁸². Böylece Mustafa Kemal’in Harbiye Nazırı ve Genelkurmay Başkanı olarak kabineye girmesi ve barış işlerini, ülke çıkarlarına uygun bir şekilde, hatta gerekirse Padişah ve Hükümet’i Anadolu’ya çekerek yürütme düşüncesi, gerçekleşemez⁸³. Öte yandan Sadrazam Ahmet İzzet Paşa, Harbiye Nazırlığı ve Genelkurmay Başkanlığını kendi üzerine alarak

⁷⁷ Tevetoğlu, a.g.m., s.627; Tevetoğlu makalesinde, bu olaydan haberdar olan Ahmet İzzet Paşa’nın “Bak ne günlere kaldık. Mustafa Kemal, beni Sadrazam yapılmak üzere Padişah ‘a tavsiye ediyor” dediğini Paşa’nın yaveri Muzaffer Bey’e dayanarak yine Dr. Rasim Ferit’in ağzından aktarmaktadır. Bkz. Tevetoğlu, a.g.m., s.628.

⁷⁸ Feridun Ergin, “Mütareke Kabineleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: VII, Sayı 21, Temmuz 1991, s.393.

⁷⁹ Dankwart A. Rustow, “The Army and the Founding of the Turkish Republic”, *World Politics*, Vol.11, No.4, The John Hopkins University Press, Jul., 1959, s.537.

⁸⁰ Çaycı, a.g.e., s. 54.

⁸¹ Oğuz Gülcan, *Batı Anadolu’da Kuvayı Milliye’nin Oluşumu (1919–1920)*, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s.17.

⁸² Doğanay, a.g.m. s. 203–204.

⁸³ Çaycı, a.g.e., s.55.

Mustafa Kemal Paşa'nın "umut kapısını aralık bırakmıştır"⁸⁴. Sonradan Mustafa Kemal Paşa'nın yeni Hükümet üyeliği arayışları ve kulis çalışmaları olacaktır.

Bir proje gerçekleşmemiş, önerilen hükümet kurulamamıştır. İki eski dost (Mustafa Kemal Paşa ve Tahsin Bey) başka ortamlarda tekrar buluşmak üzere Suriye'ye ve birbirlerine veda etmişlerdir.

6.Tahsin Bey'in Atama İle M. Kemal Paşa'nın Kilis Üzerinden Suriye'ye Vedası

Suriye Vilayeti'nin elden gitmesi kesinleştikten sonra Vali Tahsin Bey, İstanbul'a geri çağırılmıştır. Mustafa Kemal Paşa da ordularını Halep'in kuzeyine çekmektedir⁸⁵.

Suriye Vilayeti'nin merkezi Şam boşaltılmıştır⁸⁶, Tahsin Bey artık Halep'tedir. Suriye Valisi Tahsin Bey, 19 Ekim 1918'de Halep'ten Dâhiliye Nazırı Fethi Bey'e çektiği şifre telgraf ile Halep'e kadar geldiğini, artık işinin kalmadığını, orduda direnişin bittiğini, Mustafa Kemal Paşa'nın askeri, silahlı çatışmanın içerisine sokmak istemediğini, bildirmiştir⁸⁷.

Dâhiliye Nazırı Fethi Bey, bu telgrafa 20 Ekim 1918'de şifre ile verdiği cevapta, barış için gerekli girişimlere başlandığını, Tahsin Bey'in Halep'ten İstanbul'a dönmesi gerektiği talimatını, vermiştir⁸⁸. Bu yazışmaların üzerine Dâhiliye Nezareti, 22 Ekim 1918'de Halep Valisi Mustafa Abdülhalik Bey'e, Suriye Valisi Tahsin Bey'in İstanbul'a geri çağırıldığının kendisine bildirilmesini, istemiştir⁸⁹. Halep Valisi Mustafa Abdülhalik Bey de 24 Ekim 1918'de verdiği cevapta; Tahsin Bey'in 23 Ekim 1918'de İstanbul'a doğru yola çıktığını, bildirmiştir⁹⁰.

Bu gelişmeler sonrasında kuzeye doğru İngiliz saldırıları başlamış, Halep'teki Türk Ordusu üç gün direnmiştir⁹¹. Mustafa Kemal Paşa'nın emrindeki 7'inci Ordu, Halep'in kuzeyinde 26 Ekim 1918'de

⁸⁴ Ergin, a.g.m., s. 393.

⁸⁵ "Halep'te bulunan Suriye Valisi Tahsin Bey'in İstanbul'a çağırılması Mustafa Kemal Paşa'nın Suriye'de muharebeye devam edilmemesi konusundaki görüşleri" hakkında yapılan yazışmaların, orijinal eski yazı metni Ek-1'de, günümüz Türkçe'sine çevirilmiş hali Ek-2'de sunulmuştur.

⁸⁶ Suriye Vilayeti'nin merkezi Şam, 1 Ekim 1918'de işgal edilmiştir. Özsoy, a.g.e., s. 32.

⁸⁷ BOA, Dosya Nu.:49-1, Gömlek Nu.:8, Fon Kodu: DH.KMS.4/3.

⁸⁸ BOA, Dosya Nu.:49-1, Gömlek Nu.:8, Fon Kodu: DH.KMS.4/3.

⁸⁹ BOA, Dosya Nu.:49-1, Gömlek Nu.:8, Fon Kodu: DH.KMS.4/3.

⁹⁰ BOA, Dosya Nu.:49-1, Gömlek Nu.:8, Fon Kodu: DH.KMS.4/3.

⁹¹ Doğanay, a.g.m. s. 202-203.

Birinci Dünya Savaşı'nın son muharebesi olan "Katma Meydan Muharebesi'ni" kazanmış⁹², 25-26 Ekim 1918'de Halep'ten çekilerek, Ordu Karargâhı Halep'in kuzeyindeki Katma'ya taşınmıştır. Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa, 28 Ekim 1918 akşamı Kilis'e gelerek Kuvay-ı Milliye teşkilatını kurmuştur. İngiliz ilerleyişine karşı koyacak Milli direnişin ilk çekirdek kadrosunu oluşturmak üzere emrindeki 43'üncü Tümen'den küçük bir müfreze'yi de Kilis'te görevlendirmiştir. İngiliz işgaline karşı Halep'ten göç etmek isteyen Türkmen aşiretlerinin liderlerine; Milli direniş için teşkilatlanmalarını, söylemiştir⁹³. Kilis'e gelen Mustafa Kemal Paşa, Kilis Mevlevihanesi'nin önünde toplanan halka: "İlk ayak bastığım Türk toprağındaki bu uyanıklığa cidden hayran kaldım. Ve bir daha iman ettim ki bu Millet asla ölmeyecektir. Var olun aziz Kilisliler" şeklinde seslenmiştir⁹⁴.

Sonuç

İstanbul'da, Mustafa Kemal Paşa'yı ve Tahsin Bey'i içerisine almayan fakat yakın arkadaşlarının bulunduğu Ahmet İzzet Paşa Hükümeti, hâlâ iktidardadır⁹⁵. Bu hükümet; -8 Kasım 1918'de istifa etmeden⁹⁶ önce- Tahsin Bey'i 30 Ekim 1918'de 15.000 kuruş maaşla, Aydın Valiliği'ne tayin etmiştir⁹⁷. Bu kabine, Tahsin Bey'i Aydın Valiliği'ne tayin ettiği gün, 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalamıştır. Mütareke'yi Hükümet ve Devlet adına Bahriye Nazırı Rauf Bey başkanlığında bir heyet imzalamıştır⁹⁸.

Öte yandan Tahsin Bey, Suriye dönüşünde 40.000 liraya-şimdi Atatürk Müzesi olarak kullanılan- İstanbul Şişli Büyükdere Caddesi

⁹² Cemal Kemal, "Osmanlı'nın Filistin Cephesi'ndeki Son Muharebesi", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü *Atatürk Yolu Dergisi*, 5-45 Bahar 2010, s.58-59.

⁹³ Hatipoğlu, a.g.m. s. 1172-1173.

⁹⁴ Muhlis Salihoğlu, "Duygular... Düşünceler" *Kilis Zeytindalı Dergisi*, Sayı: 48, Ocak-Şubat-Mart 2008, s.2; Şinasi Çolakoğlu, "Kilis Kurtuluş Destanından Sayfalar" *Kilis Zeytindalı Dergisi*, Sayı: 48, Ocak-Şubat-Mart 2008, s.12.

⁹⁵ Yukarıda sözü edilen, İttihatçıların da içinde yer aldığı Ahmet İzzet Paşa Hükümeti.

⁹⁶ Çaycı, a.g.e., s. 60.

⁹⁷ İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Hasan Tahsin Uzer'in Özlük Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu. 42; Nu. 40; Orhun vd. a.g.e., s. 516.

⁹⁸ Çaycı, a.g.e., s. 55-56; Rauf Bey, Mondros Mütarekesi'ni imzalamanın duygusallığını, ömür boyu unutamamıştır. Hatta sırf bu yüzden Lozan'a başdelege olarak gidip, Mondros Mütarekesi ile Millet'e verdiği zararı telafi etmek istemiştir. "Arkadaşlarının Atatürk'ten Kopuşuna İsmet Paşa, 'Rauf'un Öfke Anı' Demişti", *Yakın Tarihimiz Dergisi*, 16, Milliyet Gazetesi Yay., İstanbul, 1962, s. 154-155.

üzerindeki konağını satın almıştır⁹⁹. Bu konak, Suriye'den dönen Mustafa Kemal Paşa'ya tahsis edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa bu konakta ikamet etmiş ve Anadolu'daki istiklal kıvılcımını burada planlamıştır.

Bazen bazı şeyler çok istendiği halde olmuyor. Suriye, çok üstün bir gayretle elde tutulmak istense de muvaffak olunamamıştır. İyi niyetli Mülki ve Askeri idareciler ne kadar çaba sarf etseler de emperyalist güçlere boyun eğmişler ve nadide bir vatan toprağının terk edilmesi yolunda görüş bildirmişler ve bu şekilde hareket etmek zorunda kalmışlardır.

⁹⁹ Yeghiayan, a.g.e., s. 206; Bu konak; Tahsin Bey'in eşi, büyük sağlık gönüllüsü Hatice Mediha Hanım tarafından hastane yapılarak Devlet'e hibe edilmek istenmiştir. Ancak Atatürk Müzesi halinde günümüzde hizmet vermektedir. Sırma-Tahsin Yıldırım Uzer Görüşmesi, Ankara, 21.07.2008.

BİBLİYOGRAFYA

1.Arşiv Belgeleri

1.1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

- BOA, Dosya Nu.: 149, Gömlek Nu.:41, Fon Kodu: DH.UMVM 1/8.
BOA, Dosya Nu.: 41, Gömlek Nu.: 19, Fon Kodu: DH.KMS. 1/19.
BOA, Dosya Nu.: 47, Gömlek Nu.:75, Fon Kodu: DH.KMS. 1/20.
BOA, Dosya Nu.: 5, Gömlek Nu.: 88, Fon Kodu: DH.EUM.KLH. 1/23.
BOA, Dosya Nu.: 249, Gömlek Nu.:177, Fon Kodu: MV. 3/6.
BOA, Dosya Nu.: 24-2, Gömlek Nu.:54, Fon Kodu: DH.KMS. 3/17.
BOA, Dosya Nu.: 47, Gömlek Nu.:9, Fon Kodu: DH.KMS. 3/22.
BOA, Dosya Nu.: 48, Gömlek Nu.:19, Fon Kodu: DH.KMS.4/1.
BOA, Dosya Nu.: 49-1, Gömlek Nu.:8, Fon Kodu: DH.KMS. 4/3.
BOA, Dosya Nu.: 2447, Gömlek Nu.:42, Fon Kodu: HR.SYS. 4/12.
BOA, Dosya Nu.: 41, Gömlek Nu.:69, Fon Kodu: İ..DUİT 4/14.
BOA, Dosya Nu.: 41, Gömlek Nu.:42, Fon Kodu: İ..DUİT 4/13.
BOA, Dosya Nu.: 48, Gömlek Nu.: 84, Fon Kodu: DH.KMS. 5/5.
BOA, Dosya Nu.: 12, Gömlek Nu.: 23, Fon Kodu: İ..DUİT. 5/7.
BOA, Dosya Nu.: 48, Gömlek Nu.: 31, Fon Kodu: DH.KMS. 5/8.

1.2. İç İşleri Bakanlığı Arşivi

- İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Tahsin Uzer'in Şahsi Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, 6/10.
İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Tahsin Uzer'in Şahsi Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu.6/33.
İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Tahsin Uzer'in Şahsi Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu. 40.
İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Tahsin Uzer'in Şahsi Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu. 42.
İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Tahsin Uzer'in Şahsi Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu. 43.

1.3. Sırma-Tahsin Yıldırım Uzer Görüşmesi, Ankara, 21.07.2008.

2. Basılı Eserler

1333–1334 Sene-i Maliyesi (1918) Yılı Devlet Salnamesi (Salname-i Umumi), 68.Sene, İstanbul Hilal Matbaası, BOA Kütüphanesi, İstanbul, 1334 (1918).

3. Araştırma ve İncelemeler

ATAY, Falih Rıfki, *Zeyindağı*, Varlık Yay., İstanbul, 1964.

Arkadaşlarının Atatürk'ten Kopuşuna İsmet Paşa, 'Rauf'un Öfke Anı' Demişti. *Yakın Tarihimiz Dergisi*, 16, Milliyet Gazetesi Yay., İstanbul, 1962.

BARDAKÇI, Murat, "Peygamber Geline Elveda", *Hürriyet Gazetesi*, 16 Ocak 1998.

BOZDAĞ, İsmet, *Osmanlı'nın Son Kahramanları*, Emre Yay., 1.baskı, İstanbul, 2006.

Cemal Paşa, *Hatıralar*, Y.H.: Alpay Kabacalı, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2008.

ÇAYCI, Abdurrahman, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk Millî Bağımsızlık ve Çağdaşlaşma Önderi (Hayatı ve Eseri)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2002.

ÇOLAKOĞLU, Şinasi, "Kilis Kurtuluş Destanından Sayfalar" *Kilis Zeyindalı Dergisi*, Sayı: 48, Ocak-Şubat-Mart 2008.

ÇOKER, Fahri, *Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919 – 1923 III. Cilt I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:6, Ankara, 1993.

DAYI, Esin, "Atatürk İlkeleri," Atatürk'ün Siyasi ve Askeri Kişiliği", (Konferans Metni), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XIX, Sayı 55, Mart 2003.

DOĞANAY, Rahmi, "Atatürk'ün Askeri Yaşamında Suriye Günleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XIX, Sayı: 55, Mart 2003.

ERDEHA, Kamil, *Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975.

ERDEN, Emekli Orgeneral Ali Fuat, *Birinci Dünya Harbi'nde Suriye Hatıraları*, Birinci Cilt, İstanbul, 1954.

ERDEN, Ali Fuat, *Birinci Dünya Harbi'nde Suriye Hatıraları*, İş B.Kültür Yay., İstanbul, 2003.

- ERGİN, Feridun, "Mütareke Kabineleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: VII, Sayı:21, Temmuz 1991.
- GÜLCAN, Oğuz, *Batı Anadolu'da Kuvayı Milliye'nin Oluşumu (1919-1920)*, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Y. Lisans Tezi, Ankara, 2007.
- HATİPOĞLU, Süleyman, "Birinci Dünya Savaşı Sununda Halep Sokak Muharebeleri ve Mustafa Kemal Paşa", *Atatürk Araştırma Mrk. Dergisi*, Cilt:XIV, Sayı: 42, Kasım 1998.
- KANDEMİR, Feridun, *Fahrettin Paşa'nın Medine Müdafası, Peygamberimizin Gölgesinde Son Türkler*, Yağmur Yay., İstanbul, 1991.
- KEMAL, Cemal, "Osmanlı'nın Filistin Cephesi'ndeki Son Muharebesi", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü *Atatürk Yolu Dergisi*, 5-45 Bahar 2010.
- ORHUN, Hayri – KASAROĞLU, Celal - BELEK, Mehmet - ATAKUL, Kazım, *50 Ünlü Vali, Meşhur Valiler*, İç İşleri Bakanlığı Merkez Valileri Bürosu Yay., Ankara, 1969.
- ÖZSOY, Osman, *Saltanattan Cumhuriyet'e Kurtuluş Savaşı*, Timaş Yay., İstanbul, 2007.
- RUSTOW, Dankwart A., "The Army and the Founding of the Turkish Republic", *World Politics*, Vol.11, No.4, The John Hopkins University Press, Jul., 1959.
- SALİHOĞLU, Muhlis, "Duygular... Düşünceler" *Kilis Zeytindalı Dergisi*, Sayı: 48, Ocak-Şubat-Mart 2008.
- ŞAHİN, Mustafa, *Hasan Tahsin Uzer'in Mülki İdareciliği ve Siyasetçiliği*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2010.
- TEVETOĞLU, Fethi, "Atatürk'ün Güvendiği Bir Kişi: Dr. Rasim Ferit Talay", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: VII, Sayı 21, Temmuz 1991.
- UZER, Tahsin, *Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1979.
- YEGHIAN, Vatkes, *Malta Belgeleri, Çev.: Jülide Değirmenciler, Belge Yay., İstanbul, 2007.*

**EK-1 Halep'te Bulunan Suriye Valisi Tahsin Bey'in İstanbul'a
Çağrılması ve Mustafa Kemal Paşa'nın Suriye'de Muharebeye
Devam Edilmemesi Yolundaki Görüşleri¹⁰⁰**

Mustafa Kemal Paşa'nın Tahsin Bey'i İstanbul'a çağırması ve Suriye'de muharebeye devam etmemesi yolundaki görüşleri. Tahsin Bey'in İstanbul'a çağırılması ve Mustafa Kemal Paşa'nın Suriye'de muharebeye devam etmemesi yolundaki görüşleri. Tahsin Bey'in İstanbul'a çağırılması ve Mustafa Kemal Paşa'nın Suriye'de muharebeye devam etmemesi yolundaki görüşleri.

¹⁰⁰ BOA, Dosya Nu.:49-1, Gömlek Nu.:8, Fon Kodu: DH.KMS. 4/3.

EK-1 (Devam)¹⁰¹

داخلي نظامي رقم مخصوص المدرسين		ميشي	سودي	اوراق نموي نومبرو
تاريخ	مدير	تاريخ تعيين	تاريخ تسوية	تاريخ تسوية
مع الاحكام مدير ادارة التعليم مدير ادارة التعليم مدير ادارة التعليم				

¹⁰¹ BOA, Dosya Nu.:49-1, Gömlek Nu.:8, Fon Kodu: DH.KMS. 4/3.

**EK-2 Halep'te Bulunan Suriye Valisi Tahsin Bey'in İstanbul'a
Çağrılması ve Mustafa Kemal Paşa'nın Suriye'de Muharebeye
Devam Edilmemesi Yolundaki Görüşleri**¹⁰²

Dâhiliye Nezareti

Şifre Kalem

Mahreci: Halep

Tarihi: 19 Teşrinievvel 1334 (Miladi: 19 Ekim 1918¹⁰³)

Nazır Fethi Bey Efendi Hazretlerine,

Haleb'de benim işim kalmadı. İstanbul'a avdetime müsâade buyurulması. Rahmi Bey'in İngilizler'le birlikte bulunduğu sahih mi? Sulh münferid veya umumiyyeden uzak mıyız? **Burada Ordu'nun mukavemeti yoktur. Mustafa Kemal Paşa katiyyen muharebeden ihtiraz ediyor (razi olmuyor).**

Arzı ihtiram ederim.

19 Teşrinievvel 1334

Miladi: 19 Ekim 1918¹⁰⁴

Suriye Valisi
Tahsin

Cevaptır: Avdetiniz münasibdir. Sulh için hükümet lazım gelen teşebbüsâta tevessül etmiştir.

Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti

Tarihi: 20 Teşrinievvel 1334 (Miladi: 20 Ekim 1918¹⁰⁵)

Nazır Fethi Beyefendi'den Halep'te Suriye Valisi Tahsin Bey'e Şifre

Cevaptır: 19 Teşrinievvel 1334 (Miladi: 19 Ekim 1918¹⁰⁶)
Avdetiniz münasibdir. Sulh için hükümet lâzım gelen teşebbüsâta tevessül etmiştir¹⁰⁷

imza

¹⁰² BOA, Dosya Nu.:49-1, Gömlek Nu.:8, Fon Kodu: DH.KMS.4/3.

¹⁰³ <http://www.ttk.gov.tr/> . Tarih Çevirme Kılavuzu, 12.02.2009.

¹⁰⁴ <http://www.ttk.gov.tr/> . Tarih Çevirme Kılavuzu, 12.02.2009.

¹⁰⁵ <http://www.ttk.gov.tr/> . Tarih Çevirme Kılavuzu, 12.02.2009.

¹⁰⁶ <http://www.ttk.gov.tr/> . Tarih Çevirme Kılavuzu, 12.02.2009.

¹⁰⁷ BOA, Dosya Nu.:49-1, Gömlek Nu.:8, Fon Kodu: DH.KMS.4/3.

